

10. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Х.: ПП «ІНГВІНІ», 2008. – 96 с.
11. Мицкевич А.Ф. Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия. – СПб.: Изд-во Р.Асланова «Юрид. центр Пресс», 2005. – 327 с.
12. Моисеев С.В. Философия права. Курс лекций [Текст]. – Новосибирск: Сиб. унив. изд-во, 2004. – 262 с.
13. Мостепанюк Л.О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання: Дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Київ, 2005. – 195 с.
14. Пісоцька Н. Підвищення ефективності покарання у світлі впровадження гуманістичних засад у кримінально-правову політику України // Право України. – 1999. – № 12. – С. 88–90.
15. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
16. Хлистова Н. Особливості формування суспільно корисної мотивації засуджених до позбавлення волі // Право України. – 2008. – № 4. – С.66–68.
17. Чучаев А.И., Абдрахманова Е.Р. Лишение свободы и проблемы его реализации: Учебное пособие. – Ульяновск: УлГУ, 1996. – 124с.
18. Энциклопедия уголовного права. Т.8. Уголовная ответственность и наказание. – Издание профессора Малинина. – СПб ГКА, СПб, 2007. – 798 с.
19. Яремко О. Мета покарання в контексті антропологічного підходу до права // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 8. – С.129–133.

Ткалич Ю.В., ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МАТЕРІАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Статья посвящена исследованию становления и развития законодательства о материальной ответственности в трудовом праве Украины, выявлению главных этапов в регулировании данного вида ответственности, а также характерных черт положений законодательства о материальной ответственности в системе нормативных актов трудового права, действующей на территории Украины в разное время в связи с принятием новых кодексов законов о труде, положений о материальной ответственности сторон трудовых правоотношений, специальных актов об ответственности конкретных субъектов данных отношений. Внимание уделяется научным разработкам украинских и российских ученых на разных этапах становления трудового законодательства, их взглядов на совершенствование регламентирования правового статуса сторон трудового договора в этой сфере, а также обосновывается возможность применения позитивного опыта в регулировании материальной ответственности в новом Трудовом кодексе Украины.

The article is devoted to the research of becoming and development of legislation about property accountability in labour right of Ukraine, to exposing of the main stages at adjusting of this type of responsibility and also character features of positions of legislation about property accountability in the system of normative acts of labour rights, operated on territory of Ukraine at different times in connection with acceptance of new labour codes, positions about property accountability of sides of labour legal relationships, special acts about responsibility of concrete subjects of these relations. Consideration is given to scientific works of Ukrainian and Russian scientists on different stages of becoming of

labour legislation, their opinion about perfection of regulation of legal status of sides of labour contract in this sphere, and possibility of application of positive experience is also grounded in adjusting of property accountability in the new Labour code of Ukraine.

Метою даної роботи є виявлення закономірностей розвитку норм законодавства про матеріальну відповідальність в історії трудового права України. Дана тема не була широко досліджена в теорії трудового права, тому розгляд основних етапів становлення системи нормативно-правових актів про матеріальну відповідальність базується на аналізі спеціальних положень про відповідальність в трудовому праві СРСР, а також детальному розгляді Кодексів законів про працю, діючих на території України.

Початком правового регулювання матеріальної відповідальності стала перша кодифікація трудового законодавства України, здійснена прийняттям у 1922 році Кодексу законів про працю УСРР. В даному кодексі було затверджено положення про матеріальну відповідальність працівника. Далі ці положення конкретизувалося та більш детально регламентувалося у окремих постановах.

Окрім правового закріплення майнової відповідальності в радянські часи існували наукові розробки поняття цього інституту трудового права. Зазвичай це стосувалося відповідальності працівників в окремих галузях господарства. Так, вченими Белінський Є.С., Пастухов В.П., Гладкова Л.М., Коршунов Ю.Н., Лісовський В.С. були освітлені питання матеріальної відповідальності в торгівлі, харчуванні, зв'язку та ін.

Матеріальна відповідальність робітників та службовців по радянському трудовому праву є одним з видів юридичної відповідальності. Вона полягає у відшкодуванні працівниками заподіяного ними збитку підприємству при виконанні трудових обов'язків [1, С. 3].

12 червня 1929 р. була затверджена постанова ЦВК та РНК СРСР «Про майнову відповідальність робітників і службовців за збитки, заподіяні ними наймачам» Головними положеннями цієї постанови були наступні.

Робітники і службовці несуть майнову відповідальність перед наймачем за заподіяний останньому при виконанні службових обов'язків збиток у розмірі дійсного збитку, але не більше однієї третини своєї тарифної ставки, якщо збиток викликаний недбалістю в роботі або порушенням закону, правил внутрішнього розпорядку, спеціальних інструкцій і розпоряджень наймача.

Робітники і службовці несуть майнову відповідальність перед наймачем за заподіяний останньому збиток в межах повного розміру збитку в наступних випадках:

а) коли збиток заподіяний діями працівника, що містять ознаки діянь, що переслідуються в кримінальному порядку; б) коли спеціальними законами на працівника покладена повна або підвищена, в порівнянні з вказаною межею, майнова відповідальність за збиток, заподіяний наймачеві при виконання службових обов'язків; в) коли між працівником і наймачем є особливий письмовий договір про прийняття на себе працівником повної або підвищеної, в порівнянні з вказаною межею, майнової відповідальності за недостачу більше передбаченої норми, цінностей, переданих під відповідальність працівника для зберігання або інших ці-

лей; г) коли збиток заподіяний не при виконанні службових обов'язків.

При визначенні розміру збитку беруться до уваги тільки прямі збитки, але не упущена наймачем вигода.

При встановленні судовими органами розмірів збитку, що підлягає відшкодуванню, повинні враховуватися не тільки заподіяні збитки, але і та конкретна обстановка, при якій збитки були заподіяні. Неприпустимо покладання на працівника відповідальності за такий збиток, який може бути віднесений до категорії нормального виробничо-господарського ризику.

Правила цієї постанови не розповсюджуються на ті випадки спричинення працівником збитку наймачеві, коли згідно законам про державний фінансовий контроль відшкодування збитку проводиться шляхом нарахувань [2, ст. 367].

Матеріальна відповідальність, згідно даної постанови розподіляється на обмежену та повну, або підвищену. Важливою є вказівка на необхідність достатніх підстав, необхідних для застосування повної або підвищеної відповідальності. Звісно, діюче трудове законодавство має більше підстав повної матеріальної відповідальності, ніж законодавство 20-х років минулого століття, крім того, сучасне трудове право не розглядає такого поняття, як «підвищена матеріальна відповідальність».

Про рівень законодавчого регулювання матеріальної відповідальності, згідно постанови, що аналізується, свідчить необхідність урахування конкретних обставин заподіяння шкоди, при встановленні розмірів відшкодування збитків.

29 жовтня 1930 р. була затверджена постанова НКП «Про порядок укладення договорів про майнову відповідальність працівників за недостатку цінностей».

Згідно цієї постанови особливі письмові договори про майнову відповідальність за недостатку цінностей, переданих під відповідальність працівника, могли укладатися з працівниками певних категорій, наприклад, з касирами всіх спеціальностей у всіх підприємствах і установах, завідувачами складами, їх помічниками і т.д. [3]

Виходячи з аналізу положень даних постанов доходимо висновку, що існував визначений в законодавстві порядок укладення договорів про повну майнову відповідальність працівників. Крім того, у постанові НКП «Про порядок укладення договорів про майнову відповідальність працівників за недостатку цінностей» чітко окреслене коло працівників, з якими може укладатися договір про повну матеріальну відповідальність. Важливим є положення про обов'язки наймача щодо створення необхідних умов праці і виробничої обстановки.

Граничні розміри відповідальності працівника встановлюються по окремим видам майна інструкцією Народного комісаріату праці Союзу РСР, що видається за узгодженням з ВЦСПС. При встановленні розмірів відповідальності за майно, видане в користування працівникові, повинна враховуватися фактична зношеність майна [4, ст. 242].

Окрім матеріальної відповідальності працівників радянське трудове законодавство на цьому етапі також регулювало майнову відповідальність керівників, посадових осіб. Прикладом цього є норми Указу Президії Верховної Ради СРСР від 24 квітня 1958 р. «Про відповідальність за невиконання планів і завдань по постачанню продукції». Так, було

встановлено, що невиконання керівниками і іншими посадовими особами підприємств, господарських організацій, міністерств і відомств, планів і завдань по постачанню продукції в інші економічні адміністративні райони або союзні республіки, а також для загальносоюзних потреб є грубим порушенням державної дисципліни і спричиняє дисциплінарну, матеріальну або кримінальну відповідальність.

На керівників і інших посадових осіб підприємств, господарських організацій, міністерств і відомств, винних в невиконанні без поважних причин планів і завдань по цих постачаннях, накладалися строгі дисциплінарні стягнення або проводилося грошове нарахування в розмірі до 3-місячного окладу заробітної плати в порядку, що встановлювалося законодавством союзних республік.

У випадках неодноразового невиконання без поважних причин планів і завдань по постачаннях продукції в інші економічні адміністративні райони або союзні республіки, а також для загальносоюзних потреб вказані особи притягувалися до кримінальної відповідальності як за посадовий злочин [5, ст. 202].

Матеріальна відповідальність підприємств регулювалась спеціальним указом Президії Верховної Ради СРСР від 2 жовтня 1961 р. «Про порядок розгляду спорів про відшкодування підприємствами, установами, організаціями збитку, завданого робітникам і службовцям каліцтвом або іншим пошкодженням здоров'я, пов'язаним з їх працею». Цим правовим актом було встановлено, що у випадку завдання з вини підприємства працівнику або службовцю каліцтва або іншого пошкодження здоров'я, пов'язаного з його працею, відшкодування завданого збитку робітнику або службовцю збитку проводиться по рішеннях адміністрації підприємства. При незгоді зацікавленої особи з вирішенням адміністрації спор розглядається фабричним, місцевим комітетом професійної спілки. Якщо зацікавлена особа або адміністрація не згодні з ухвалою фабричного, заводського, місцевого комітету професійного союзу, а також у разі відсутності на підприємстві, в установі комітету професійного союзу спор про відшкодування заподіяного збитку розглядається народним судом [6, ст. 202].

Таким чином, за допомогою окремого нормативного акту була закріплена майнова відповідальність підприємства за пошкодження здоров'я, що посилює увагу на безпечні умови праці на виробництві.

Крім постанов та розпоряджень в сфері регулювання матеріальної відповідальності також застосовувалась судова практика.

Згідно постанови Пленуму Верховного Суду СРСР «Про судову практику по стягненню матеріального збитку, заподіяного злочинцем», прийнятого 28 травня 1954 р., якщо матеріальний збиток причинний злочинною дією робітника або службовця, що состояв з потерпілим державною або суспільною установою, підприємством в трудових відносинах, то майнова відповідальність винного повинна була визначатися на підставі ухвали ЦВК і РНК СРСР від 12 червня 1929 р. «Про майнову відповідальність робочих і службовців перед наймачем».

Розмір збитку в цих випадках повинен був встановлюватися судом з урахуванням конкретних обставин справи, ступеня провини працівника і його матеріального положення.

Таким чином, матеріальна відповідальність працівників на цьому етапі характеризувалася наявністю певної кількості постанов, розпоряджень та інструкцій. Головним джерелом правового регулювання майнової відповідальності в трудовому праві була постанова 1929 р. «Про майнову відповідальність робітників і службовців за збитки, заподіяні ними наймачам». Згідно специфіки різних галузей виробництва були у свій час прийняті акти, регулюючі майнову відповідальність у тому чи іншому господарстві. Перевагою законодавчого регулювання відповідальності в той час було те, що в правових актах чітко регулювалися підстави та умови її застосування. Виходячи із аналізу норм про види матеріальної відповідальності, бачимо, що вітчизняним законодавством були точно закріплені умови повної матеріальної відповідальності, детально закріплений зміст договору про повну матеріальну відповідальність. У свою чергу позитивною характеристикою законодавства про матеріальну відповідальність у той час слід вважати неможливість застосування до працівника такого виду відповідальності за збитки, які може бути віднесені до категорії нормального виробничо-господарського ризику. Це положення в якійсь мірі запобігало створенню произвольних дій наймача.

Істотним недоліком регулювання інституту матеріальної відповідальності було те, що практично всі норми відносно цього виду відповідальності в трудовому праві закріплювалися не в загальному кодифікованому акті – Кодексі законів про працю, а в окремих нормативних актах. Крім того, певні недоліки існували в закріпленні конкретних видів відповідальності. Так, сучасне трудове право містить більше підстав застосування повної матеріальної відповідальності.

Що стосується специфічних ознак розвитку матеріальної відповідальності на цьому етапі, то слід зазначити, що в сучасному трудовому праві немає поняття «підвищеної матеріальної відповідальності», яке було в законодавстві радянських часів. Відносно обмеженої відповідальності, то згідно сучасному законодавству, працівник несе відповідальність в межах середнього місячного заробітку, а згідно Положенню 1929 р. «Про майнову відповідальність робітників і службовців за збитки, заподіяні ними наймачам», працівник несе відповідальність у розмірі не більше однієї третини своєї тарифної ставки.

Наступний етап регулювання матеріальної відповідальності в вітчизняному трудовому праві пов'язаний з прийняттям Кодексу законів про працю УРСР, затвердженого 10 грудня 1971 р.

В главі IX цього кодифікованого акту закріплені гарантії при покладанні на працівників матеріальної відповідальності за збиток, заподіяний підприємству, установі організації. Незважаючи на нормативне закріплення майнової відповідальності в кодексі законів про працю, поняття цього інституту закон не дає. У Кодексі законів про працю України матеріальна відповідальність розглядається тільки з позиції працівника, що є неприпустимим у сучасних умовах ринкової економіки.

Наступним важливим актом, регулюючим матеріальну відповідальність, було Положення про матеріальну відповідальність робітників і службовців за збиток, завданий підприємству, установі, організації. Положення затверджене Указом Президіуму Верховної Ради СРСР від 13 липня 1976 р. та подальшими змінами [7 ст. 427].

Важливе практичне значення Положення підтверджується даними судової статистики, згідно якої справи про відшкодування працівниками і службовцями збитку, заподіяного підприємству, впродовж багатьох років займають провідне місце в загальній масі трудових справ, що розглядаються судами країни [8, с. 33].

Важливою особливістю регулювання матеріальної відповідальності працівників згідно Положенню було розділення обмеженої відповідальності на декілька випадків.

Перший з них – матеріальна відповідальність в розмірі прямого дійсного збитку, але не більш однієї третини місячної тарифної ставки працівника. Прямий дійсний збиток в розмірі місячної тарифної ставки відшкодовувався лише коли нема підстав для матеріальної відповідальності в більш високому розмірі.

Другим випадком обмеженої відповідальності була матеріальна відповідальність в розмірі завданого збитку, але не більше двох третин середнього місячного заробітку. Цей вид відповідальності найчастіше застосовувався при виготовленні бракованої продукції.

Наступним випадком є діюча і зараз норма про матеріальну відповідальність в розмірі завданого збитку, але не більше середнього місячного заробітку працівника. Відмінністю такого виду відповідальності в той час було те, що її застосовували тільки до певного кола суб'єктів трудових правовідносин: до них відносилися керівники підприємств, структурних підрозділів.

Специфічним також був такий випадок, як матеріальна відповідальність в розмірі не більш трьох місячних окладів посадової особи. Таку відповідальність несли особи, які були відновні в незаконному звільненні або переводі працівника на іншу роботу [9, с. 24].

Трудовим законодавством СРСР регулювалась також матеріальна відповідальність підприємств. Згідно ст. 67 Основ законодавства про працю СРСР, підприємства, установи, організації несли матеріальну відповідальність за збиток, завданий працівникам і службовцям каліцтвом або іншим пошкодженням здоров'я, пов'язаний з виконанням ними трудових обов'язків.

Порядок і умови відшкодування шкоди, завданої пошкодженням здоров'я працівників на даному етапі регулювалися Основами цивільного законодавства та цивільними кодексами союзних республік [10, с. 192].

Законодавство про працю СРСР на даному етапі передбачало матеріальну відповідальність підприємств, установ та організацій за шкоду, заподіяну здоров'ю працівників. Важливим є те, що така відповідальність детально регламентувалася в окремих нормативних актах, затверджених окремо від кодексу законів про працю. Разом з загальними нормами про матеріальну відповідальність підприємств, установ та організацій, законодавче закріплення отримали норми про порядок та розміри відшкодування шкоди, можливість оскарження рішень у судовому процесі, спеціальними положеннями дещо конкретизувались норми матеріальної відповідальності в залежності від сфери господарства та промисловості.

Одним з головних етапів становлення держави і права в Україні стало проголошення незалежності, становлення на шлях розвитку держави

з ринковою економікою, правової держави. Це, звісно, не могло не вплинути на подальшу орієнтацію та розвиток трудового права України.

Справедливо з цього приводу стверджував В.С. Лісовський, відзначаючи, що вирішальною сферою реалізації намічених перебудовою змін є сфера трудової діяльності. Зростання продуктивності праці і якості продукції, що випускається, дозволяє підняти матеріальний і духовний добробут людей, здійснити корінні зрушення в образі життя, в умовах і змісті праці, в відношенні до праці [11, с. 3].

Зміст відносин, пов'язаних з матеріальною відповідальністю, полягає перш за все в обов'язку робочого або службовця, що заподіяв збиток, понести певні наслідки правопорушення.

Останнім важливим етапом, який приніс зміни щодо регулювання праці взагалі та матеріальної відповідальності зокрема, було прийняття 28 червня 1996 року Конституції України. Яка проголосила і гарантувала якісно новий статус особи, суспільства і держави, втілюючи в Основному Законі національну ідею українського державотворення, визначила пріоритетні форми безпосередньої демократії, передбачила принципово нову систему державної влади і місцевого самоврядування, підбила підсумок у розвитку українського суспільства і держави та стала програмою їх подальшого оновлення.

Таким чином, історії розвитку правового регулювання матеріальної відповідальності в Україні можна розділити на такі головні етапи:

1) 1922–1971 рр. Початок етапу пов'язан з першою кодифікацією трудового законодавства. Характеризується появою перших нормативних положень про матеріальну відповідальність сторін трудових правовідносин. Серед таких актів були: постанова ЦВК та РНК СРСР «Про майнову відповідальність робітників і службовців за збитки, заподіяні ними наймачам», прийнята 12 червня 1929 р., постанова НКП «Про порядок укладення договорів про майнову відповідальність працівників за недостачу цінностей», затверджена 29 жовтня 1930 р;

2) 1971–1996 рр. Відокремлення цього етапу обумовлюється наступною кодифікацією трудового законодавства УРСР. Завдяки поновленню норм про матеріальну відповідальність, у кодексі законів про працю з'являється окрема глава, яка містить гарантії працівників при покладенні на них матеріальної відповідальності, але само поняття матеріальної відповідальності не закріплюється. 13 липня 1976 р. затверджене Указом Президії Верховної Ради СРСР Положення про матеріальну відповідальність робітників і службовців за збиток, завданий підприємству, установі, організації. Даний акт деталізував положення Кзпп, однак поняття даного виду відповідальності в Положенні не міститься.

У 1984 р. Постановою Радою Міністрів СРСР затверджені Правила відшкодування підприємствами, установами, організаціями збитку, завданого працівникам і службовцям каліцтвом або іншим пошкодженням здоров'я, пов'язаний з виконанням ними трудових обов'язків;

3) 1996–2009 рр. Становлення на шлях побудови правової демократичної держави, прийняття Конституції незалежної України привнесли корінні зміни в орієнтації трудового законодавства. Недоліками діючого законодавства про матеріальну відповідальність є невизначеність в правовому понятті даної відповідальності, відсутності кодифікованих та

належним чином закріплених норм про матеріальну відповідальність роботодавця, відсутність норм про відшкодування моральної шкоди. Тому наступний етап в регулюванні матеріальної відповідальності настане з прийняттям Трудового кодексу України, в якому необхідно заповнити всі існуючі прогалини.

Література:

1. Белинский Е. С. Материальная ответственность в магазине. – М.: экономика. – 1969. – С. 3.
2. Свод Законов СССР 1929. – № 42. – Ст. 367.
3. «Известия НКТ СССР» – 1930. – № 31–32.
4. Свод Законов СССР 1931. – № 35, ст. 257; 1932. – № 40. – Ст. 242.
5. Ведомости Верховного Совета СССР – 1958. – № 9. – Ст. 202.
6. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1961. – № 41. – Ст. 202.
7. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1976. – № 29. – Ст. 427.
8. Бюлетень Верховного Суду СРСР. – 1978. – № 4. – С. 33.
9. Гладкова Л. М. Материальная ответственность и закон. – М. – Московские рабочие. – 1981. – С. 24–33.
10. Коршунов Ю. Н. Возмещение ущерба причинённого здоровью работника. – М: Юрид. лит. – 1987. – С. 192
11. Лисовский В. С. Материальная ответственность рабочих и служащих. – К.: О-во «Знание» УССР. – 1990. – 32 с. – с. 3

Токарева В.О., ОНЮА

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ВАРТОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ПРИ УКЛАДЕННІ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦТВА

Статья освещает проблемные вопросы возникающие при заключении договоров страхования предметов искусства. А именно установления стоимости предмета, до заключения договора страхования, требует проведения технологической и искусствоведческой экспертиз. Исключительно после проведения экспертиз представляется возможность установить рыночную стоимость предмета искусства либо поставить под сомнение подлинность произведения.

The article tells about problem aspects of fine art insurance. Insurance of art-works is a fairly common trend abroad, and remains a relatively new concept in Ukraine. The value of the art work have to establish after a technological and artistic expertise. The examination determined the actual value of the art object.

Предмети мистецтва все частіше розглядаються як ефективний інструмент інвестування засобів громадян і юридичних осіб. І все більше культурних цінностей виводиться «із тіні» приватних колекцій та потрапляє в обіг: вони стають об'єктами купівлі-продажу, оренди, надаються для експонування, що дозволяє власникові отримувати доходи, стають предметом застави, вносяться як вклади в статутні капітали товариств. Зрозуміло, що у власників та посередників культурних цінностей та предметів мистецтва починає формуватися стійкий інтерес щодо страхування таких об'єктів та укладення відповідних договорів страхування.